

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

INTELLECTUAL CAPITAL AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE ECONOMIC POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

В умовах постіндустріальної економіки, що ґрунтується на інформації та знаннях, інтелектуальний капітал є провідним чинником розвитку підприємства, умовою його конкурентоспроможності. У статті досліджено сутність та структуру економічного потенціалу, інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу підприємства. Проведений аналіз інтелектуального капіталу та його складових у контексті формування економічного потенціалу підприємства дозволив виявити основні взаємозв'язки між інтелектуальним капіталом, інтелектуальним потенціалом та економічним потенціалом підприємства. Інтелектуальний капітал є вихідним фактором формування інтелектуального потенціалу підприємства, що, в свою чергу є важливою складовою економічного потенціалу та передумовою для сталого розвитку підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інтелектуальний потенціал, економічний потенціал, людський капітал, структурний капітал.

In the conditions of the post-industrial economy based on information and knowledge, intellectual capital is a leading factor in the development of an enterprise, a condition for its competitiveness. The involvement of innovative technologies makes it possible to limit the circle of competitors and ensure stable positions in the selected market segment. Therefore, intellectual capital should be considered in the context of the most important component of the economic potential of the enterprise. Its effective management will ensure the growth of the enterprise's intellectual and economic potential and its sustainable development. The article examines the essence and structure of the economic potential, intellectual potential and intellectual capital of the enterprise. The process of forming the enterprise's potential is one of the directions of its economic strategy and involves the creation and organization of a system of resources and competencies so that the result of their interaction is a success factor in achieving the strategic, tactical and operational goals of the enterprise. The economic potential of the enterprise consists of the potentials of various areas of its activity: production, organization, marketing, financial, scientific and technical, informational. Researchers summarize all types of potential in the form of objective and subjective potential. Human, structural and informational potentials cannot be attributed to the objective or subjective potential of the enterprise. These components form the intellectual potential, which by its nature is a subjective-objective potential. The main component of the intellectual potential of the enterprise is its intellectual capital, which includes the human and structural capital of the enterprise. The analysis of intellectual capital and its components in the context of the formation of the economic potential of the enterprise made it possible to reveal the main relationships between intellectual capital, intellectual potential and the economic potential of the enterprise. Intellectual capital is the starting factor for the formation of the intellectual potential of the enterprise, which is an important component of the economic potential and a prerequisite for the sustainable development of the enterprise.

Key words: intellectual capital, intellectual potential, economic potential, human capital, structural capital.

УДК 005.336.4:005.936.3:330.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-14>

Гусаковська Т.О.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Полтавський університет
економіки і торгівлі

Святний Л.О.

аспірант,
Полтавський університет
економіки і торгівлі

Husakovska Tetiana

Poltava University
of Economics and Trade

Sviatnyi Leonid

Poltava University
of Economics and Trade

Постановка проблеми. В умовах постіндустріальної економіки, що ґрунтується на інформації та знаннях, інтелектуальний капітал є провідним чинником розвитку підприємства, умовою його довгострокової конкурентоспроможності. Якщо в індустріальній економіці володіння матеріальними та фінансовими ресурсами забезпечувало підприємству успіх на ринку, то більшість сучасних успішних компаній будують свою діяльність, маючи в активі інформаційні ресурси, знання, нові технології. На цих підприємствах вартість нематеріальної складової активів складає значну частину від їх ринкової вартості. В таких умовах для вітчизняних підприємств інноваційний розвиток через впровадження нових наукомістких технологій виробництва та створення інноваційних продуктів є необхідною передумовою не лише для розвитку, а і для виживання на ринку. Залучення інноваційних технологій та використання унікальних розробок дає можливість обмежити кількість конкурентів та забезпечувати стійкі позиції в обра-

ному сегменті ринку. Отже, інтелектуальний капітал слід розглядати в контексті найбільш важливої складової економічного потенціалу підприємства. Ефективне управління ним забезпечить зростання інтелектуального та економічного потенціалу підприємства та його сталий розвиток.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженням проблем управління інтелектуальним капіталом підприємства присвячені роботи цілої низки зарубіжних та вітчизняних дослідників. Вважається, що поняття «інтелектуальний капітал» вперше був введено до наукового обігу Дж. Гелбрейтом. Також значний вклад у розвиток питання з точки зору уточнення змісту об'єкта дослідження і виділення його основних елементів, був внесений Е. Брукінг, Л. Едвінсоном, М. Мелуном, К. Е. Свейбі, Т. Стюартом, Р. Капланом та Д. Нортоном та іншими дослідниками [1–4]. Теоретичні та методологічні засади становлення економічного змісту, природи інтелектуального капіталу і методології управління ним розробляються у пра-

цях таких вітчизняних науковців як Г. Білов, Н. Гавкалова, Г. Житченко, С. Ілляшенко, О. Кендюхов та інші [5–7]. Дослідженням потенціалу підприємства та його складових також займалися багато як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема, Й. Шумпетер, І. Ажаман, Р. Алієв, Л. Коваль, Р. Квасницька, Л. Марчук, П. Перерва, М. Устенко та інші [8–13].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз інтелектуального капіталу та його складових в контексті формування економічного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління підприємством сьогодні передбачає вирішення широкого спектру завдань для забезпечення його ефективного функціонування та розвитку. Процес управління підприємством включає функції щодо управління людськими, матеріальними, фінансовими та інтелектуальними ресурсами, встановлення партнерських відносин із зовнішніми стейкхолдерами, планування обсягів виробництва товарів та послуг відповідно до потреб споживачів, здійснення інноваційної діяльності тощо. Усі ці процеси спрямовані, головним чином, на створення економічного блага, реалізація якого забезпечить фінансову результативність підприємства як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Одним із ключових аспектів управління підприємством виступає його економічний потенціал, який забезпечує не тільки поточні фінансові результати, а й визначає майбутні перспективи розвитку. Поняття «потенціал підприємства» набуло популярності серед науковців ще на початку ХХ ст. Так, Й. Шумпетер у дослідженні «Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу» відзначає, що однією зі складових потенціалу підприємства є креативність та інновативність [8].

Процес формування потенціалу підприємства визначають як один із напрямів його стратегії. При цьому його формування передбачає створення й організацію системи ресурсів і компетенцій підприємства таким чином, щоб результат їхньої взаємодії був чинником успіху в досягненні стратегічних, тактичних і оперативних цілей підприємства [8].

Дослідники під економічним потенціалом розуміють «сукупність наявних ресурсів та можливостей їх трансформувати, щоб досягти економічних вигід» [10]. До складових економічного потенціалу підприємства вчені відносять зокрема такі складові, як виробничий, фінансовий, трудовий, інформаційний, управлінський, організаційний, екологічний, матеріально-технічний, інноваційний та ресурсний потенціали. Найбільш точна інтерпретація сутності економічного потенціалу підприємства передбачає виявлення основних (пер-

винних) ресурсів. Пропонуємо під ресурсними складниками економічного потенціалу розуміти інтелектуальні, матеріальні та фінансові ресурси. При цьому інтелектуальні ресурси включають в себе інформаційні та людські ресурси, що охоплюють соціальні, комунікативні та організаційні.

Формування економічного потенціалу підприємства на основі матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів забезпечує відповідний рівень виробничого, фінансового, трудового, інформаційного та інноваційного потенціалів. Безперечно, економічний потенціал визначає ефективність реалізації потенціалу підприємства, що виражається в ринковому потенціалі, тобто в позиціонуванні підприємства на ринку товарів чи послуг [8].

Погоджуючись із концептуальним підходом до визначення потенціалу підприємства Р. Алієва, зазначимо, що реалізація потенціалу підприємства передбачає також його інноваційний потенціал, а важливою складовою ресурсів підприємства є його інформаційні та інтелектуальні ресурси, що формують також разом з людськими ресурсами інтелектуальний потенціал підприємства.

Також слід зазначити, що економічний потенціал підприємства складається з потенціалів різних видів його діяльності: виробничої, організаційної, кадрової, маркетингової, фінансової, науково-технічної, інформаційної, інвестиційної. При цьому усі види потенціалу дослідники узагальнюють також у вигляді об'єктивного та суб'єктивного потенціалу [9; 11]. До об'єктивного відносять ресурси, що задіяні або можуть бути задіяні у процесі створення продукту, виконання робіт чи надання послуг. До суб'єктивного - здатність працівників і колективів до використання ресурсів і створення максимального обсягу матеріальних благ і послуг, а також здатність управлінського апарату підприємства до організації оптимального використання наявних ресурсів. Відповідно, до об'єктивних складових потенціалу підприємства вчені відносять інноваційний, виробничий, фінансовий, інвестиційний потенціал та потенціал відтворення. До суб'єктивних складових – потенціал організаційної структури управління, науково-технічний, управлінський, маркетинговий та логістичний потенціали. При цьому, слід зазначити, що людський, структурний та інформаційний потенціали однозначно не може бути віднесено до об'єктивного чи суб'єктивного потенціалу підприємства [9; 11; 12]. Ці складові формують інтелектуальний потенціал підприємства, який за своєю природою є суб'єктивно-об'єктивним потенціалом.

До складу інтелектуального потенціалу входить: накопичений обсяг знань, інтелектуальний рівень співробітників, досвід інноваційної діяльності, сукупність інтелектуальних здібностей працівників (знань, умінь, навиків, інформації, ідей,

проектів, цінностей, благ і т. д.) і можливостей щодо їх розвитку, розкриття і використання [9].

Отже, основною складовою інтелектуального потенціалу підприємства є його інтелектуальний капітал, що, як відомо, включає в себе людський та структурний капітал підприємства. При цьому людський капітал розглядають як загальні інвестиції в розвиток персоналу. Він також включає компетентність і креативність працівників, користь від їх діяльності для підприємства. Ресурсами людського капіталу є знання і досвід підприємства для вирішення його ключових проблем [2].

Структурний капітал включає в себе капітал відносин та організаційний капітал. Іншими словами, структурний капітал – це ті структури і процеси, що використовуються працівниками у своїй діяльності. Він є більш формалізованим і залишається на підприємстві, якщо працівники його покидають.

Капітал відносин включає зв'язки та стійкі відносини підприємства зі стейкхолдерами. Мета формування цього капіталу полягає у створенні такої

системи управління організацією, яка дозволить її стейкхолдерам підтримувати активні зв'язки з нею.

Організаційний капітал являє собою найбільш формалізовану та систематизовану частину інтелектуального капіталу підприємства, що забезпечує його функціонування та управлінські процеси (процедури, технології, системи управління, технічне і програмне забезпечення, патенти, торгові марки, організаційні структури). Організаційний капітал уособлює в собі можливості підприємства щодо задоволення ним ринкових потреб. Цей капітал забезпечує використання в організаційних системах людського капіталу використовується для реалізації можливостей створення та накопичення капіталу, а також підвищення ринкової вартості підприємства. Організаційний капітал більшою мірою є власністю підприємства (на відміну від людського капіталу та капіталу відносин), може бути відчуженим та виступати об'єктом купівлі-продажу. Він у свою чергу включає в себе інноваційний та процесний капітал. Інноваційний капітал забезпечує здатність підприємства до оновлення, що забезпечена володінням відповідними об'єктами

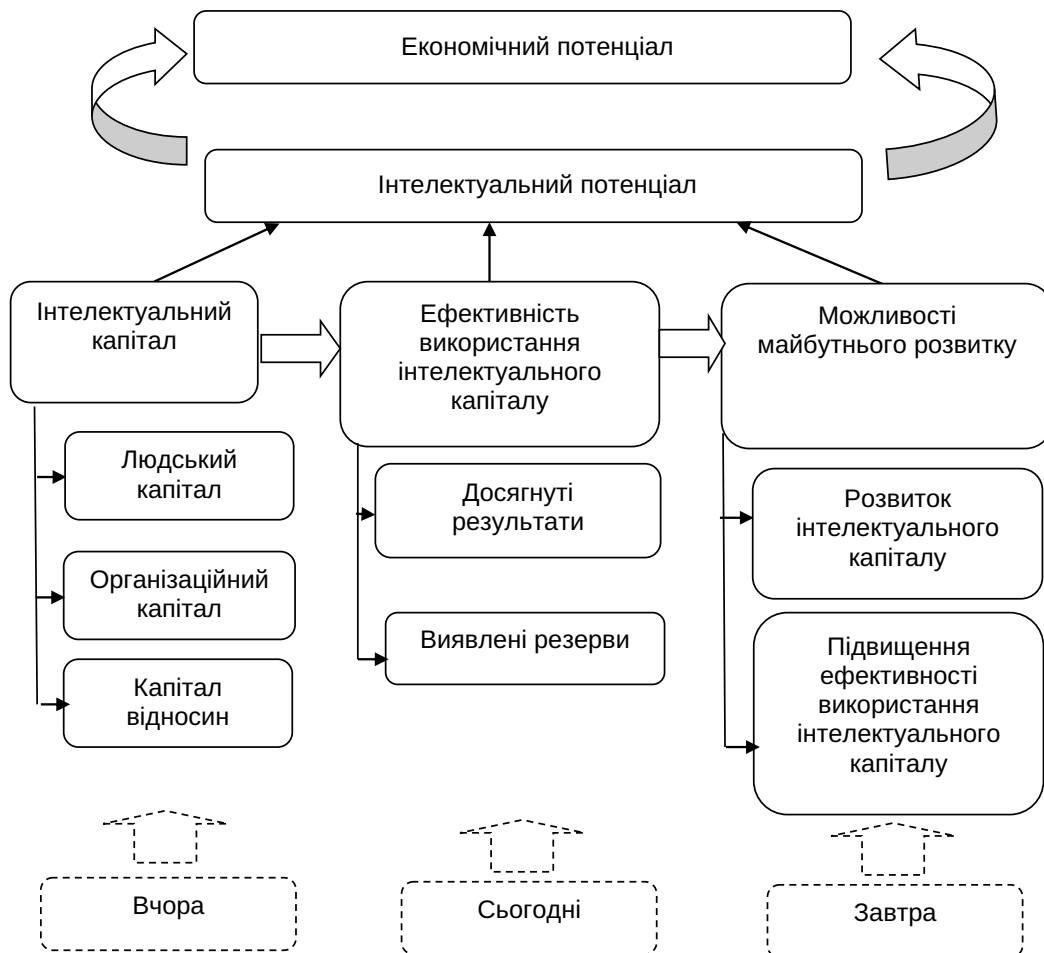

Рис. 1. Взаємозв'язок інтелектуального капіталу, інтелектуального потенціалу та економічного потенціалу підприємства

Джерело: побудовано авторами на основі [8; 9; 13]

інтелектуальної власності (патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензії тощо), а також іншими нематеріальними активами та цінностями, в тому числі комерційні таємниці. Процесний капітал включає в себе сукупну вартість всіх процесів, що використовуються підприємством у господарській та комерційній діяльності.

Повертаючись до ресурсного підходу до розгляду економічного потенціалу підприємства, що базується на визначенні його як певної вихідної сукупності ресурсів, слід відзначити концепцію Р. Алієва, сутність якої полягає у тому, що діяльність усіх підприємств заснована на однакових вхідних елементах (ресурсах), але результат залежить від способу їх використання та комбінування для досягнення поставлених цілей. При цьому науковець наголошує на тому, що «формування економічного потенціалу підприємства на основі матеріальних, фінансових, інтелектуальних та людських ресурсів забезпечує відповідний рівень виробничого, фінансового, трудового, інформаційного та інноваційного потенціалів. ... економічний потенціал визначає ефективність реалізації потенціалу підприємства, що виражається в ринковому потенціалі, тобто в позиціонуванні підприємства на ринку товарів чи послуг» [8]. Зазначені ресурси науковець розглядає як джерело формування економічного потенціалу, а реалізацію економічного потенціалу підприємства як його ринковий потенціал.

Інтелектуальний потенціал, як нами зазначалось, є частиною економічного потенціалу підприємства, а інтелектуальний капітал є умовою формування та складовою інтелектуального потенціалу. Отже, ефективне використання інтелектуального капіталу підприємства буде підвищувати рівень його інтелектуального потенціалу та, відповідно, і економічного потенціалу (рис. 1).

Таким чином, формування інтелектуального капіталу (минуле), його ефективне використання (теперішнє) та забезпечення передумов для розвитку та підвищення ефективності його використання в майбутньому дозволить підвищити рівень інтелектуального потенціалу підприємства. Це, в свою чергу, забезпечить зростання економічного потенціалу, важливою складовою якого виступає інтелектуальний потенціал, як основний фактор конкурентоспроможності та розвитку підприємства. При цьому невикористані можливості щодо використання інтелектуального капіталу виступають у вигляді резервів, які відображають ступінь його використання та відповідно реалізацію інтелектуального потенціалу.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, проведений аналіз інтелектуального капіталу та його складових у контексті фор-

мування економічного потенціалу підприємства дозволив виявити основні взаємозв'язки між інтелектуальним капіталом, інтелектуальним потенціалом та економічним потенціалом підприємства. Інтелектуальний капітал є вихідним фактором формування інтелектуального потенціалу підприємства, що, в свою чергу є важливою складовою економічного потенціалу та передумовою для сталого розвитку підприємства. Подальші наукові дослідження будуть направлені на більш детальний аналіз складових інтелектуального капіталу та вивчення їх впливу на формування інтелектуального потенціалу підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Sveiby K. E. Methods for Measuring Intangible Assets. URL: www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm.
2. Edvinsson L. Skandia Navigator. URL: <http://www.intellectualcapital.se>.
3. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard: Measures that Drive Performance. *Harvard Business Review*. 1992. № 1. P. 71–79.
4. Brooking A. Intellectual Capital: Core asset for the third millennium. London : Thompson International Business Press, 1996. 224 p.
5. Білов Г. О. Теоретичний аспект та класифікації інтелектуального капіталу підприємства. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2008/99-86-17.pdf>.
6. Ілляшенко С. М. Актуальні проблеми управління інтелектуальним капіталом підприємства. *Актуальні проблеми регулювання економіки*. 2008. № 2. С. 91–101.
7. Кендюхов О. В. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства: автореф. дис. ... д-ра. екон. наук : 08.00.04. Донецьк, 2007. 31 с.
8. Алієв Р. Сутність поняття «потенціал підприємства» та його складники. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 9. С. 54–59.
9. Перерва П. Г., Марчук Л.С. Інтелектуальний потенціал як економічна категорія. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 15 (1291). С. 53–63.
10. Коваль Л. В. Економічний потенціал підприємства: сутність та структура. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 690. С. 59–65.
11. Устенко М. О. Об'єктивні та суб'єктивні складові потенціалу підприємства як важлива умова його розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 33. С. 231–233.
12. Квасницька Р., Тарасюк М. Структуризація потенціалу підприємства. *Вісник КНТЕУ*. 2017. № 1. С. 73–82.
13. Носова Т. І. Економічна сутність категорії «інтелектуальний потенціал». *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 2. С. 159–166.

REFERENCES:

1. Sveiby, K. E. (2001). Methods for Measuring Intangible Assets. Available at: <https://www.sveiby.com/files/pdf/intangiblemethods.pdf>.
2. Edvinsson L. Skandia Navigator. Available at: <http://www.intellectualcapital.se>.
3. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1992). The Balanced Scorecard: Measures that Drive Performance. *Harvard Business Review*, vol. 1, pp. 71–79.
4. Brooking, A. (1996). *Intellectual Capital: Core asset for the third millennium*. London: Thompson International Business Press, 224 p.
5. Bilov, G. O. (2008) Teoretychnyi aspekt ta klasyfikatsii intelektualnoho kapitalu pidpriemstva [Theoretical aspect and classification of intellectual capital of the enterprise]. Available at: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2008/99-86-17.pdf>. (in Ukrainian)
6. Illiashenko, S. M. (2008) Aktualni problemy upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva [Actual problems of intellectual capital management of the enterprise]. *Aktualni problemy rehuliuвання ekonomiky* [Actual problems of economic regulation], vol. 2, pp. 91–101. (in Ukrainian)
7. Kendiukhov, O. V. (2007) Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva [Organizational and economic mechanism of intellectual capital management of the enterprise] (Abstract of the Doctoral Thesis), Donetsk: Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. Instytut ekonomiky promyslovosti, 31 p. (in Ukrainian)
8. Aliiev, R. (2019) Sutnist poniattia «potentsial pidpriemstva» ta yoho skladnyky [The essence of the concept of «enterprise potential» and its components]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii* [Entrepreneurship and innovation], vol. 9, pp. 54–59. (in Ukrainian)
9. Pererva P. H. & Marchuk, L. S. (2018) Intelektualnyi potentsial yak ekonomichna katehoriia [Intellectual potential as an economic category]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut»* [Bulletin of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»]. vol. 15, no. 1291, pp. 53–63. (in Ukrainian)
10. Koval, L. V. (2010) Ekonomichniy potentsial pidpriemstva: sutnist ta struktura [Economic potential of the enterprise: essence and structure]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»* [Bulletin of the Lviv Polytechnic National University], no. 690, pp. 59–65. (in Ukrainian)
11. Ustenko, M. O. (2011) Obiektivni ta subiektivni skladovi potentsialu pidpriemstva yak vazhlyva umova yoho rozvytku [Objective and subjective components of an enterprise's potential as an important condition for its development]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti* [Bulletin of the economy of transport and industry], vol. 33, pp. 231–233. (in Ukrainian)
12. Kvasnytska, R. & Tarasiuk, M. (2017) Strukturyzatsiia potentsialu pidpriemstva [Structuring the potential of the enterprise]. *Visnyk KNTEU* [Bulletin of KNTEU], vol. 1, pp. 73–82. (in Ukrainian)
13. Nosova, T. I. (2014) Ekonomichna sutnist katehorii «intelektualnyi potentsial» [The economic essence of the category «intellectual potential»]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky* [Mechanism of economic regulation], vol. 2, pp. 159–166. (in Ukrainian)